

فرهنگنامه کودکان و نوجوانان مرجعی برای پژوهش دانش آموزی

دکتر سیما ویسی نژاد
عضو کمیته علمی - تخصصی دانشگاه جامع علمی - کاربردی

ندارند.

بعضی از دایره المعارف‌ها الفبایی، براساس حروف لاتین می باشد. البته کاغذ مرغوب، زیبایی تصویرها، روی جلد رنگارنگ، در آغاز توجه خواننده را جلب می کند. ولی پس از چندبار مراجعه متوجه اطلاعات ناقص، یک سویه نگری و اشتباهات فاحش آن ها می شود. بهترین این آثار، جواب کودکان و نوجوانان کشور مؤلف را می دهند و به تاریخ، جغرافیا، ادبیات و هنر کشور خود می پردازند و تعهد چندانی برای جوابگویی به پرسش های نوجوانان سایر کشورها ندارند. بزرگنمایی کشور خود و آنچه به آن تعلق دارد و کوچک نمایی سایر کشورها نیز در آن ها کاملاً مشهود است.

دسته دیگر از کتاب های مرجع، که روش گردآوری و کنارهم چیدن را به کار می گیرند، اطلاعات را از مدارک و اسناد بر می گزینند و طبق طرحی مشخصی آن ها را دنبال هم می آورند و در پایان هر جلد مشخصات سند مورد استفاده، نام و شماره صفحه را می آورند و در پایان مقاله منابع مورد استفاده خود را معرفی می کنند. در این روش نیز نویسنده مسئولیت اطلاعات را به عهده نمی گیرد و منبع مورد استفاده را پایه قرار می دهد.

فرهنگنامه کودکان و نوجوانان مرجعی برای کودکان و نوجوانان ایرانی

این فرهنگنامه نخستین کتاب مرجعی است که به زبان فارسی، همراه با تصاویر برای کودکان و نوجوانان تألیف شده است. این کتاب به پرسش های گوناگون، پاسخ های مناسب و دقیق علمی می دهد، و با نگرش علمی و با الهام از تاریخ و فرهنگ مردم ایران تدوین شده است. مقالات زیادی در زمینه های: فلسفه، دین، علوم اجتماعی، علوم طبیعی، ریاضی، علوم کاربردی،

بیابد. از مادر، پدر، معلم و مربیان دیگر نیز نمی توان انتظار داشت که بدون مراجعه به کتاب های مرجع، به همه پرسش های کودکان و نوجوانان پاسخ های درست و دقیق بدهند. همچنین در بحث پژوهش دانش آموزی، مرجع مورد اعتمادی نیست که بتوان دانش آموز را بدان ارجاع داد. بنابراین ضرورت استفاده از کتاب های مرجع در مدارس و خانواده ها اجتناب ناپذیر می نماید.

کتاب مرجع چیست؟

کتاب هایی هستند که در زمینه های گوناگون، دانشی های دقیق و روز آمد دارند. برای گروه های مخاطبان از کودک تا بزرگسال، از نوآموز تا متخصص تدوین و گردآوری شده اند. کتاب های مرجع یکی از ابزارهای تحقیق و پژوهش هستند.

ویژگی های کتاب های مرجع در ایران

ویژگی های کتاب های مرجع در ایران، از جمله دایره المعارف ها یا فرهنگنامه ها در کشور ما بیشتر ترجمه هستند. برخی نیز به نوعی از روش گردآوری و کنار هم چیدن اطلاعات پیروی می کنند و کار آن ها بنیادی نیست. شمار اندکی نیز تألیفی هستند.

آن دسته از کتاب های مرجع که ترجمه هستند، مانند «دایره المعارف اکسفورد برای کودکان» یا مجموعه هایی که با نام «دانش نامه های موضوعی» ترجمه می شوند، نیاز به زحمت فراوان ندارند. چند مترجم خوب همراه با یک ویراستار ورزیده کار را پیش می برند، برای جمع آوری اطلاعات، سازمان دادن آن ها براساس ساختار فرهنگنامه ای، کنترل صحت اطلاعات ارایه شده، انطباق آن با نیاز نسل جوان و پاسخگویی به پرسش های آن ها، انتخاب تصویر، حتی صفحه پردازی و انتخاب حروف دغدغه ای

کودکان و نوجوانان بزرگترین پیکره جمعیتی کشور ما را می سازند و آتیه سرزمین ما به امکان آموزش و پرورش هر چه بهتر این نسل جوان متکی است. در بسیاری از کشورهای جهان اساسی ترین برنامه ریزی های علمی و فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در راستای خواسته و نیازهای نسل جوان تنظیم می شود. توجه به این گونه برنامه ریزی ها در کشوری همچون ایران که به موجب آخرین سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵، کودکان و نوجوانان پرشمارترین گروه سنی آن را تشکیل می دهند از اهمیتی دو چندان برخوردار است و مسئولیت سنگینی را بر دوش تمامی مسئولان، محققان، نویسندگان و کنشگران تعلیم و تربیت کودک و نوجوان می گذارد، و به همین دلیل است که نباید تنها به آنچه در محدوده کتاب های درسی کودکان و نوجوانان ایران نگاشته شده است و یا به شمار اندکی کتاب های مفید دینی، تاریخی، علمی و ادبی، شعر و قصه که در سال های اخیر و به یاری نویسندگان و مترجمان کتاب های کودکان و نوجوانان تألیف و ترجمه شده و به همت تعدادی از ناشران کتاب های کودک و نوجوان انتشار یافته است بسنده کرد. با چنین نگاهی به مسایل و خواسته های نسل جوان، بی تردید یکی از بنیادی ترین نیازهای کودک و نوجوان ایرانی در دست داشتن کتاب های مرجع در زمینه های مختلف است.

امروزه میلیون ها دانش آموز ایرانی در مدرسه و خانواده و جامعه آموزش می بینند و پرورش می یابند. گسترش روز افزون دانش و فن و هنر، استفاده بیشتر از رسانه های همگانی، مانند رادیو و تلویزیون و روزنامه و مجله، انتشار کتاب های فراوان در زمینه های گوناگون برای کودکان و نوجوانان، پرسش های بسیاری برای کودک یا نوجوان جامعه ما پیش می آورد که پاسخ آن ها را نمی تواند در کتاب هایی که در دسترس دارد

دانش آموزان قرار می دهد. آشنایی با نقشه ها، نمودارها و نقشه های تاریخی بسیار مفید خواهد بود. تهیه مجموعه تصویرهای حیوانات، گل ها و گیاهان با استفاده از مدخل های فرهنگنامه امکان پذیر است.

فرهنگنامه برای تهیه مقالات علمی، ادبی، تاریخی، شرح حال ها و... نیز مفید است. کتابدار می تواند با اطلاع از برنامه های درسی هفتگی و کمک گرفتن از فرهنگنامه معلمان را یاری دهد. کتابدار می تواند فرهنگنامه را در ساعت های خاصی در هفته روی میز کتابخانه بگذارد تا دانش آموزان آزادانه کتاب را ورق بزنند. کتابدار آموزشگاهی می تواند با مراجعه به مقاله های کشورهای جهان، شهرهای ایران و مناطق باستانی با بچه ها در فرهنگنامه سیر و سفر کند.

فرهنگنامه، پدران و مادران

اطلاع پدر و مادر از آگاهی های علمی روز، درجه اعتماد فرزندان را نسبت به آن ها بالا می برد. پدر و مادر می توانند با استفاده از فرهنگنامه به پاسخ های عمومی، آسان و درست پرسش ها دسترسی پیدا کنند و به فرزندانشان یاری رسانند.

سفرهای خانوادگی، زمینه خوبی برای استفاده از فرهنگنامه است. می توان موقعیت تاریخی، جغرافیایی و دیدنی های مقصد را در فرهنگنامه پیدا کرد.

والدین می توانند در خانه و هنگام مهمانی، برای کودکان و نوجوانان سرگرمی های گوناگون، معماهای علمی و بازی های شیرینی و جذاب طرح کنند که جواب آن ها در فرهنگنامه است. پرسش ساده مانند اینکه چند نفر از شما می دانید که «آنچوچک» چیست؟ مدتی همه را به جستجوی با نشاط در فرهنگنامه ترغیب می کند و...

این فرهنگنامه مرجعی برای کودکان و نوجوانان ایرانی است، و در شورای کتاب کودک (تأسیس ۱۳۴۱) تهیه می شود. حدود ۲۵۰ نفر استاد و کارشناس در ۳۱ گروه تخصصی دانش بشری، مقاله های فرهنگنامه را تألیف می کنند. بیش از ۹۰ درصد از همکاران فرهنگنامه کار با ارزش علمی و فرهنگی خود را به صورت داوطلبانه بدون دریافت حق الزحمه، به کودکان و نوجوانان اهدا می کنند. همچنین فرهنگنامه در مراحل تدوین مقاله ها از مشورت و همکاری حدود ۱۰۰ کودک و نوجوان ۱۰ تا ۱۶ ساله به نام مشاوران نوجوان بهره مند می شود. فرهنگنامه کودکان و نوجوانان جایزه کتاب سال ۱۳۷۷، جایزه ترویج علم ایران سال ۱۳۷۹ و جایزه بهترین مقاله های دینی در دایره المعارف ها را در سال ۱۳۸۳ دریافت کرده است. فرهنگنامه به سرپرستی سرکار خانم توران میرهادی در راستای اهداف متعالی ایشان همچنان پر تلاش در حرکت است. کودکان و نوجوانان این سرزمین را باری دهیم، تا با بال های فرهنگ خود پرواز گیرند.

• فرهنگنامه، دانش آموزان را در انجام فعالیت های پژوهشی در مدارس یاری می دهد. معلمان می توانند فرهنگنامه را به عنوان منبع پژوهش، به نوجوانان معرفی کنند.

• جستجوی اطلاعات مربوط به درس در فرهنگنامه با مشارکت دانش آموزان اهمیت بسیار دارد.

• رویدادهای گوناگون و موضوع های جاری همه فرصت های مناسبی برای مراجعه به فرهنگنامه به دست می دهند. مثلاً می توانند برای دستیابی به آگاهی هایی درباره مسابقات المپیک به مقاله المپیک، درباره آب و هوا و تغییر فصل سرما و گرما به مقاله اقلیم، درباره دهه فجر به مقاله انقلاب اسلامی فرهنگنامه مراجعه کنند. • فهرستی از مطالب کتاب های درسی که در فرهنگنامه، مقاله دارند، تهیه شده است. استفاده از آن برای مطالعه تکمیلی نوجوانان مفید است.

در بحث پژوهش دانش
آموزی، مرجع مورد اعتمادی
نیست که بتوان دانش آموز را
بدان ارجاع داد.
بنابر این ضرورت استفاده از
کتاب های مرجع در مدارس
و خانواده ها اجتناب ناپذیر
می نماید

سخنی با کتابداران

فرهنگنامه در مدارس کاربرد گسترده ای دارد. ابتکار مربی و کتابدار برای استفاده از فرهنگنامه کارایی این کتاب را نیز وسیع تر خواهد کرد. ورق زدن فرهنگنامه به بهانه های گوناگون مثلاً برای یافتن پاسخ پرسش های درسی و نیز درسی، سبب ایجاد عادت به مطالعه و استفاده از فرهنگنامه می شود. مقاله ۶۰ صفحه ای ایران در جلد ۴، اطلاعات و آگاهی های ارزشمندی درباره ایران در اختیار

هنر، ادبیات، تاریخ و جغرافیا دارد. برای گروه سنی ۱۰ تا ۱۶ سال مناسب با دانش پایه و زبان و بیان این گروه سنی تدوین شده است. و یاور کودکان و نوجوانان در پژوهش های دانش آموزی است. این فرهنگنامه با بیش از پنج هزار عنوان مقاله (مدخل) و در ۲۴ جلد تدوین خواهد شد. تا سال ۱۳۸۵ ده جلد از این مجموعه از حرف «آ» تا آخر حرف «ج» چاپ شده است. استفاده از فرهنگنامه بسیار آسان است: عنوان مدخل های اصلی فرهنگنامه، به صورت الفبایی تنظیم شده و با حروف درشت و سیاه، کمی بیرون از متن مقاله چاپ شده است.

جمله اول هر مقاله، کوتاه ترین پاسخ رادر اختیار مراجعه کننده می گذارد. بند اول آن نیز، آگاهی های ضروری را به شکل فشرده ارائه می دهد. در بندهای بعدی آگاهی ها به تدریج تخصصی تر می شوند.

کار با نمایه:

جلد پنجم فرهنگنامه شامل نمایه (کلید واژه موضوعی) جلد اول و مقاله های اضافه شده و روزآمد شده مدخل های «آ» و «الف» است. در راهنمای نمایه پس از جستجوی موضوع مورد نظر، در جلوی آن شماره جلد و شماره صفحه را مشاهده خواهید نمود.

کاربرد فرهنگنامه در مدارس

- * توسط معلمان دبستان
- * استفاده از متن و تصویر فرهنگنامه برای تکمیل مطالب کتاب های درسی مانند: مقاله برگ.
- * پیدا کردن مطالبی درباره جانوران و گیاهان گوناگون در فرهنگنامه.
- * پیدا کردن موضوع های مشترک با کتاب

های درسی علوم، تعلیمات دینی، فارسی، تاریخ و جغرافیا.

- * معرفی جانوران ایران (جلد ۲) با توجه به درس علوم.
- * خواندن جمله هایی از متن و یازیر نویس عکس ها و استفاده از تصویرها در سال های اول دبستان.
- * پیدا کردن کلمه هایی که دانش آموزان کلاس های اول می توانند بخوانند.
- * در مدارس راهنمایی و متوسطه